

vagyok, megkérdezte, ismerem-e Jean-Paul Belmondót. Hát persze, feleltem. Miért? Mert ő a példája annak, hogy a vér nem válik vízzé! Hogyhogy? Hát mert akkora a szája, mint egy fél vekni kenyér! Látszik rajta, hogy cigány! Sokáig beszélgettünk, aztán elmentem. Az erkélyről utánam kiáltott: Hé, te francia, ha találkozol Belmondóval, mondd meg neki: Belmondó, cigány vagy, és ezt Budapesten mindenki tudja! *(nevetés)*

– *Nagyon köszönjük, Maurice!*

(Itt Maurice Dubozier a fiatalok egy részét csendben és diszkréten bevezeti a forgatás előkészületeire, ahol találkozhatnak Ariane Mnouchkine-nal, aki már a beszélgetés kezdetén szívélyesen üdvözölte csoportunkat.)



„...benned a létra...”

napló a szabadszállási Lajtorja Csoport „műhelyéből”

Török László Dafti

Bevezető

Utoljára akkor írtam rendszeres naplót rendszeresen végzett tevékenységemről, amikor a magyar ifjúsági kosárlabda-válogatott edzői, az akkor divatos Woodan–Sharman-módszer jegyében kötelezték erre a csapat minden tagját. Ez 25 évvel és 30 kg-mal ezelőtt volt.

A szabadszállási gyerekszínjátzókkal eltöltött bő egy évtized során aztán már nem az éppen lefutott Cooper-teszt eredménye vagy a megtanult taktikai figurák rajzai kerültek a füzeteimbe, hanem játszhatónak vélt művek címei, színpadi mozgások ábrái, próbafázisok reflexiói.

Nagyon sok mindenhez kevés egy emberélet, de a két „műhely” – a kosárlabdapálya és a gyermek-színjátzó-tér – légköre mára érzékletesen belémivódott.

Kaposi László megtisztelő kérésére most ez utóbbi műhely, a gyerekszínjátzás hétköznapijairól és ünnepnapjairól írok le néhány dolgot egy virtuális – vázlatfüzetekben, noteszlapokon, több színnel összefirkált rendezői példányokban, szakmai beszélgetések jegyzeteiben és emlékekben „létező” – napló alapján. Kötetlenséget, szabad kezet kaptam, megpróbálok élni vele. Azt hiszem, nem egy „Így rendeztem”-típusú folyamatismertetés, inkább egy „Így gondolkodom”-féle természetrajz, pályakép kerekedik ki majd.

Eltéved, mint maci a Négyszögletű Kerek Erdőben ...

Készülődvén arra, hogy a szabadszállási műhelyben elkészült darabok körülményeiről írjak, lejegyeztem gyermekszínjátzó-rendezői „discográfiámat”, és nosztalgikus mosoly, valamint jövőt fürkésző feszültség egyszerre jelent meg bennem.

[*(A *-gal jelzett darabok szerepeltek az aktuális országos döntőn ill. gálaműsorban, a nemzetekváltások miatti éppen aktuális Lajtorja ill. felső tagozatosként is Kislajtorjának hívott csoport előadásában.)*

*A Négyszögletű Kerek Erdő; A helység kalapácsa; János vitéz; A kesztyű *; Azok a híres rátótiak *; Komédiák a Négyszögletű Kerek Erdőben *; A kiválasztott *; Lúdas Matyi *; „Se füle, se farka...”; A fülemile *]*

1994 óta, amióta drámajátékkal–gyerekszínjátzással foglalkozom, egyik legjobb barátom Sziszüphosz lett. Próbákon, utazásokon, előadásokon való kaján jelenlétével állandó figyelmeztetőm a meglévő és elérhető(!) magaslatokra, s az újrakezdések szakmai-emberi szükségességére. Sziszüphosz gyakran ölt gyermeki, munkatársi ill. kritikus alakot...

A Lajtorja Csoport(ok) állandó mottója, a megalakulástól kezdve, Weöres Sándor ősi emberi alaphelyzetet leíró gondolata: „*Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.*” Pólóinkon, ismeretösszevegekben olvasható, hozzánk kapcsolható. Talán sikerül(t) nem csupán kívül hordanunk. Minden próbafolyamatot, előadást amolyan „próbamászásnak” tekintek ama belső lajtorján. Hozzá: évekkel később...

Első rendezésemet (*A Négyszögletű Kerek Erdő*) – azt hiszem – ugyanaz jellemezte, mint első ún. bemutató drámafoglalkozásaimat. A felhalmozott eszközök fedezékében történő biztonságkeresésből és a viszonylagos szakmai exhibicionizmusból összevegyülő túlburjánzás. Mint tíz kezdő rendezőből kilenc, én is Lázár Ervinhez nyúltam, s érdekelt, kik ezek a figurák és miért keverednek össze, mit jelent nekik az erdő, milyen viszonyok alakulnak ki ebben az izolációban. Izgatott hályogkovácsként boldog tudatlansággal engedtem fel a színpadra 36(!) gyereket, akik velem együtt hitték, ártatlan első bálozóként, hogy igen, ez az igazi *színhátság*, ilyen még a falu sose látott, minden van, ami kell: jelmezek, arcfestés, álcahaló-díszlet, árnyjáték, fényváltások, play-back, sztroboszkóp, állóképek, írógép kattogással kísért monológ, közös ének, tánc(szerű mozdulatok) etc. [A hőskor felejthetetlen pillanatai voltak, amikor reflektorra, függönyanyagokra, állványokra, egyebekre, az egész falut felforgató közös fémhulladék-gyűjtéssel, és – részemről – különféle kilincselésekkel szedtük össze a pénzt.] Egy teljesnek és jónak tűnő recept szerint készen volt a „történelmi” darab, lelkes szülői biztatások között indultunk első színhátság fesztiválunkra, a megyei döntőről egyenesen a területre is.

S ott megtörtént az, ami azóta többször is, s amit, több-kevesebb sikerrel, több-kevesebb sziszüphoszi segítséggel általában el tudtam rendezni magamban. A fesztiválok, találkozók – s, ha jól olvasom, a társaság (MDPT) legújabb vitaanyagának is – egyik sarokpontjáról: a *szakmai beszélgetésekről, értékelésekről* van szó. Szánnék erre az ambivalenciára egy bekezdést, hátha lesz általánosítható haszna.

A tíz év távlatából is emlékszem arra a belső fortyogásra, hogy most itt mi folyik, miről beszélnek, miért nem jó ez ügy, miért fölösleges az írógép, miért kellene mást csinálni az árnyképekkel. Bántják az én elsőszülött gyerekemet, ráadásul közlik velem, hogy híjával vagyok a szakszerű nevelés fogásainak. Az érzelmeim majdnem megakadályozták az értelmemet, hogy tanulhasson valami újat. Nem tudom mi segített benne, de akkoriban megszületett bennem az az újra és újra kondicionálást igénylő állapot vagy hozzáállás, hogy a hallott, olvasott szakmai értékelést – a mások darabjairól szólót is – megpróbálom mini-tanfolyamként fölfogni, s ami nehezebb, megpróbálom a saját munkámat a megszólaló külső szemével nézni. A munkámat, és nem a személyemet! Nehéz lecke. Tapasztalataim azt mutatják, nembeli lényegünk „jól” működik. Áhítjuk az elismerést, s ha megkapjuk, szemérmes zavarunkkal, ha nem kapjuk meg, elszánt indulatainkkal nem tudunk mit kezdeni. Mindegy, hogy pirulásom vagy duzzogásom után, de nekem mindig kell(ett) néhány nap, hogy értékén tudjam kezelni a fontos mondatokat, kifejezéseket – „katyvaszos”; „dramaturgiai ív”; „rendezői gondolat”; „sallangok” stb. –, s a további színhátság munkámat (ha nem túl fellengzős: színhátság világgép) szolgálatába tudjam őket állítani. Egy zsűritagnak egyszer ezzel a képpel próbáltam elmondani, hogy hogyan élem meg az értékeléseket: az ember ráteszi a sínre a darabot, az megy, fut, zakatol, meg-megáll és sokszor tévútra szalad. A segítő értékelések – az előadás erényeinek egzakt elemzésével – megerősítik a rendezőt, hogy darabja jó úton halad, és/vagy – a „műszaki hibák” pontos leltárával, sőt „javítási útmutatóval” figyelmeztetik, hogy valahol vakvágányra tévedt. Hálás köszönetem az „ördög ügyvédeknek”!

Az első Lajtorja Csoport-darabbal besétáltunk hát a gyerekszínhátság izgalmas erdejébe, s ha a fentebb említett előadás-listán végigtekintünk, egy dolgot biztosan kijelenthetünk: a magunk szándéka szerint mindig kerestünk valamit. Egy új csapatot, új élményeket, egy új problémát, gondolatot, egy új nyelvet, képteremtő szerkezetet. Aki keres, nem biztos, hogy talál. De – számomra – már a keresés izgalma is jóval több, mint a szakköri vagy *művészeti iskolás* penzum végrehajtása néhány ismert *klisé* bevetésével.

[Nota bene! 1. – „*klisé*” – Állandó rémálmom – gondolom több rendezőtársé is –, hogy az ember egyszer csak saját kliséinek rabja, jobb(?) esetben mestere lesz, s „életműve” már csupán látványos vagy kevésbé látványos önisméltésekből áll.

Nota bene! 2. – „*művészeti iskola*” – A gyerekszínhátságáról szóló írások (Színfolt, DPM, Drámajátékos) egyik visszatérő gondolata, hogy a művészeti iskolák elsokasodása egyáltalán

nem jár(t) együtt a létrehozott produkciók színvonalának emelkedésével. Egyik ok: a művészeti iskolákban tanítók képzettségének, felvérteztségének megkérdőjelezhetősége. Aki most felszisszen, hogy ő készen van és tökéletes, azzal nincs vitám. Aki felszisszen, hogy ő tanulna, de hol és mikor, annak ideírok egy szomorú számot: nyolc. Ennyien jelentkeztünk idén egy augusztusi képzésre, amelyet kifejezetten az ország művészeti iskoláiban drámajátékot-színjátszást tanítók számára hirdettek meg (min. 20 fős csoportlétszámmal), – szerintem-számomra – non plus ultra oktatói csapattal. Tudom, hogy nyár, meg pénz és akkreditációs gondok, de nem zörgetik meg az ajtót mindig ilyen ajánlással...]

Úton egy >>szellemes és igaz játék<< felé.

Perényi Balázs jellemezte így – és egyéb, számunkra elixírt jelentő szavakkal – egy tavalyi DPM- beszámolóban (Gyermekszínház 2004-ben DPM/27.), akkori – videofelvételre is „ítélt” – darabunkat, a *Lúdas Matyit*. A napokban szerveződik idei játékunk, *A fülemile* felvétele. A 2001-ben megjelent Alkotó emberek – Amatőr művészetek az ezredfordulón c. könyv Sándor L. István által írt „Művészi tendenciák a gyermekszínházban” c. fejezete szintén juttat önbizalom-hormonokat a csoportvezetőnek és diákjainak: „*Kiváló pedagógiai munkát folytat a szabad- szállási Török László, aki csoportjai számára tudatosan tervezi meg a színházi kifejezőmód egymást követő lépcsőfokait.*”

Akár e zavarba ejtőnek is tekinthető pozitív vélemények ringattak el, akár a negatív – vagy annak vélt – ítéletek hoztak indulatba, szinte mindig bennem lebeg(ett) a kérdés: *miért csinálja ezt az ember? Miért vezet színjátszó csoportot?* Gyakran kerestem fesztiválok, társak hivatalos és baráti gesztusaiban is a választ. Érdekes listám van már a „kötelező-a-vizsgaelőadás”, „hogyki- legyen-az-óraszámom”, „olyan-ügyesek-magyarórán”, „kell-egy-új-betlehemes-játék”, „szabadidő-hasznos-eltöltése” típusú válaszoktól az önmegvalósítást, kísérletezést, menekülést-szigetet, közösségépítést, művészetpedagógiai ars poeticát, vagy egyfajta szublimációt jelentő válaszokig.

Ha meg kellene neveznem, hogy ebben a pillanatban mi az én válaszom lényege – fenntartva a műsorváltoztatás jogát –, két dolgot mondanék: a nyugtalan *keresgélés* és a *társas viszonyok*. És itt színpad és valóság sűrűn átfedi egymást. Keresgélése annak – bármily bizarrnak is tűnik 10-14 évesek esetében –, hogy „*mi dolgunk itt, e földi létben*”, s keresgélése a válaszok lehetséges formáinak. Tehát: egy kiskamasz világértelmezésben való aktív részvétel és egy adekvát drámajátszó-színházi formanyelv keresése az egyik dolog, ami hetente a faluház színpadára hajt, mint ideális készlet. A valóság persze gyakran sokkal prózaibb: hiányzások, iskolai frusztrációk, megbillent csoportviszonyok ismerős műhelygondjaival! Viszonyok. Ez a másik tényező. „*Legyen mássá – hogy aztán teljesebb önmagává legyen*” – figyelmeztetem magamat a több füzetembe is beleírt Vekerdy Tamás-mondattal a *színház eszközjellegeré*, bár sikerre éhes szocializáltságunk (ösztönünk? vagy jogos igényünk?) szereti célként értelmezni a színpadi tapsot, az aranyminősítést, a különdíjakat. S akkor a csoport legitimitációjáról a fenntartó, a település felé, még nem is esett szó. Vitás, kényes egyensúly...

Viszonyok. Már ahogy „civilként” léteznek, ahogy érkeznek. A színpadra. Másként létezni. Hozzák a mindennapjaikat, de én nem óhajtok kamaszjátzmáik bírāja lenni. Inkább medret kínálok az indulataiknak, mozdulatokat, szavakat, helyzeteket a bennük fortyogó „katyvasznak”. Játékokat, gyakorlatokat, szituációkat, értékelő beszélgetéseket, s az adott tanév fő hangsúlyaként: analógiákat (is) rejtő szindarabokat. Jó – sőt: siker! –, amikor megértéssé mélyül a düh vagy az ellenkezés, s igazi, megélt, emberi örömmé párlódik valamilyen lábon kihordott félelem. Ha ehhez a keresgéléshez és társas együttlétéhez még igazi játékörm, valamint a nézők elismerése és öröme is társul, hát... akkor... „dömdödöm”!

Az első színpadi „dömdödöm”-ömre már reflektáltam. Milyen tanulsággal, útravalóval láttak el az azt követő próbálkozásaim?

A helység kalapácsa; János vitéz; – s időben jóval később – *A kiválasztott*. Elmaradhatatlan zsűri-kérdés: Miért ezt az anyagot választottátok? Genius loci. A hely szelleme, a település megörökölt szokásrendje gondolom más csoportok *darabválasztásában* is szerepet játszik. Ha valaki a magyarországi Petőfi-kultusz egyik fő településén él – Szabadszálláson –, nem kerülheti el a sorsát. Főleg, ha azt önként választja. Nem rendelte el senki, én döntöttem úgy, hogy Petőfi-évfordulók idején a költőhöz kötődő – s remélhetően hozzánk is kötődő – játékkal állunk elő, miként egy-egy nemzeti ünnepre szerkesztett műsorral előállnunk sem kötelesség, hanem lehetőség. S mivel a József Attila-ös Dörmögő háza ma is áll, s Prielle Kornélia a Nemzeti Színház első örökös tagja szabadszállási földben nyugszik, hát adódik a mindenkori költészetnap dramatisztikus napon a lajtorjások számára a közreműködés, s adódik, hogy az AMI vizsgaelőadásai, évadzáró bulival egybekötve Prielle Kornélia születésnapján, június 1-jén legyenek. Az alapítványi bálakon – szintén önszántunkból – előadott „egypercesek” a színpadi jelenléte edző, kiváló *ujj-és terepgyakorlatok*. Megbecsülendő szabadság tehát, hogy sohasem kapunk műsorrendelést – pedig de jó lenne egyszer egy akármilyen színű, akármelyik oldalról érkező felkérést visszautasítani...

A helység kalapácsa idézi fel első nagy *húzásomat*. A szó szoros értelmében. Máig érzem az izgalmas fáradtságot, ahogy mondhatóvá, és játszhatóvá tettem ill. a próbák során tettük a néha elmondhatatlan szólamokat tartalmazó szöveget. Akkor játszottam először együtt a gyerekekkel (legutóbb, azaz másodszor, A fülemilében). Akkor a narrátor – a darabot, a színpadi játékfejelet pántként összetartó – *szerepéről* gondoltam úgy, hogy felnőtt kézben a helye, A fülemile szerepindoklásáról pedig alább írok.

A *János vitézzel* – úgy éreztük – szárnyaltunk. Szerettük az előadást itthon, bejártuk vele a Vajdaságot, de szakmai sikert nem értünk el. Csak később értettem meg, főként azért nem, mert nem a saját szárnyainkat használtuk, hanem Leskowszky Albin 20 évvel azelőtti szárnyait. Kicsit leporoltuk, és irány! Akkortól vagyok bátrabb a saját fejem után menni. *A kiválasztotthoz* még használtam Debreczeni Tibor szövegkönyvét, de a János vitéz óta saját *dramaturgiai kalandjaimat* élelem.

Egyik kalandtípusom az *aktualizálás*.

Klasszikusok – szövegszintű, s főleg dilettáns-ízű – „maivá” átírását nem szeretem. Nemes súlyú, klasszikus történetek (pl. Kőműves Kelemenné) nemtelenné fordított, silány osztálykabaré-szintű tálalásakor, veretes, önmagában is drámaiságot hordozó szövegek reklámcsaszustuskákkal felhígított előadásakor kimegyek a nézőtérről. (Sajnos fesztivál-„élmények” jutnak eszembe...) Ha pusztán – a rendezői elképzelésből eredően: szándékos – anakronizmusokat látok a jelmez- és díszlehasználat szintjén: hiányérzetem támad. Legfinomabbnak talán azt érzem, ha a szimbolikus tárgyakból, eszközökből, (ideértem az intenzív mögöttes jelentéseket felidézni képes, megfelelő pillanatban megjelenő ún. vendég-szövegeket is, a fent említett reklámversek drámai erejű inverzeit), színészi gesztusokból, akciókból, utalásokból, a játék modulációjából felsejlik valami, s akár a darab közben áramütésszerűen, akár a darab végére, onnan visszaolvashatóan, minden didaxist – de a gondolkodást nem(!) – mellőzve kódolható lesz az... (próbálnám a közhelyet kerülni!) *üzenet*. Magam részéről szeretnék a túl direktre sikerült hatások helyett e finom szövésű utalás-háló alkalmazása felé tartani.

A Lajtorja első országos bemutatkozási lehetősége Csorba Piroska *A kesztyű* című irodalmi *paródiáira* készített színpadi játéka volt Tatabányán. Hozadéka – azon túl, hogy a Pepsi-érzés után végre a Fesztivál-érzés is megszülethetett bennünk – az (is) volt, hogy elkezdtük tanulni, hogyan kell/lehet *etűdöket* színpadi folyamattá összefűzni, hogyan kell egy látható szövegből kihallani az optimális színpadi hangzást (nem akusztikai, inkább a színpadi hatást szolgáló „összhangzat” értelemben!), s hogy a paródiára, pamfletre vállalkozóknak mennyire ildomos – és *tanulási haszonnal* járó – ismerni a visszajára fordított anyag eredetijét, természetrajzát. Példának okáért így viszonyult az idén nyolc év(!) színjátszás után elköszönő Kisajtorja Csoport Varró Dániel „Változatok egy gyerekdalra” című költőparódiáihoz is, „*Se füle, se farka...*” címmel

színháztörténeti stílusgyakorlatokat csíholva a megírt anyagból. Jó irodalom- és színháztörténeti stúdium volt!

A búcsúzás a Kislajtorjától az idei évadzárón torokszorító volt. Velük próbáltam ki, tapasztaltam meg először – és utoljára? –, hogy milyen alsó tagozatosokkal dolgozni. Sokat formált, alakított rajtam a „kicsik” általam addig nem ismert világa. Másodikos korukban jelentünk meg először színpadon – versenyen kívül – a „Tikirikitakarak” c. *szerkesztett játékkal*. Még ma is tudják a szövegeiket. Már akkor érezhető volt, *csapat* és *játékkedv*, megelőlegezhető *játéktudás* tekintetében szerencsés a csillagállás. Már csak egy jó *játékhelyzetet* kellett keresni. A kimeríthetetlen és kinőhetetlen „rátótiság” adta az *alapanyagot*.

„*A Kislajtorja Csoport saját kreativitását és világot értelmező humorát 'dobta be', amikor újrafogalmazta a rátóti csikótojás történetét, 'Azok a híres rátótiak' címen. Az alsó tagozatos gyerekek csapata felszabadultan, mégis fegyelmezetten, szinte koraéretten, pontosan tudva a történet paraboláságát tolmácsolta és fejelte meg a mesét*” – méltatta az előadást Tóth Zsóka a Színfolt 2000. október 6-i számában. Úgy tűnt, letettük a névjegyünket. Bátrabban kezdtünk egy történetet, egy jelenséget szétszedni, újra összerakni, színét-fonákját megvizsgálgatni, kifordítani-befordítani, sőt, kifordítva hagyni. A történetfelmondás monotoniját a játékba illő(!) „zajokkal”, színekkel, *stílusváltásokkal* megtörni, s a kiválasztott *ÜGY*-ről (ld. később: alapgondolat, fókusz) markáns *véleményt* mondani.

A csoport vezéregyéniségeinek színei és az egyik fixa ideám vezetett ahhoz, hogy a következő évben ismét a Lázár Ervin-köteteket vettem elő. Úgy gondoltam – gondolom ma is –, hogy az író figurái és a commedia dell'arte archetipusai között elemezhető párhuzamok vannak (pl.: Capitano // Bruckner Szigfrid; Dottore // Aromo). S csak együtt kellett élnem az én negyedikesimmal, s pontosan tudtam, kik kap(hat)ják a *szólószerepeket* egy jellempróbáló Lázár Ervin-i helyzeteket rendezői önkénnyel, intarziászerűen egymás mellé szerkesztő játékokban. Igen, az egyik nagy változás ez volt egy év alatt, hogy a *csoportos játék* fellazult a „kiállítások” javára. Sem előtte, sem utána nem tért el ennyire darabunk az egyik legjellemzőbb gyerekszínházi megoldástól: a csoportra, közös akciókra, kórusokra épülő szerepformálástól. E darabban szinte adottak voltak a szerepazonosulások, máskor volt úgy, hogy csak a próbaanyag közepé felé osztottam a konkrét mondanivalót, addig mindenki próbálhatott mindent, a *szerepmélyítő játékokban* sokféle maszkot felvehetett.

Nagy örömünkre Kapolcson és a felvidéki Naszvadon is megmutathattuk a mesefigurák „jellemfeszítvályját” *Komédiák a Négyyszögletű Kerek Erdőben* címmel.

A Kislajtorja a két országos siker után, a cseretárolásoktól kissé megfáradtan, s jóllakottan üldögélt a babérijain. Közben a Petőfi Sándor Általános Iskola szakköréből a helyi Szász Károly Református AMI színművészeti csoportja lett – én pedig keresgéltem tovább az új játéklehetőségeket és -formákat. Divatos szóval: a kihívásokat. Magamra (is) véve a Drámajátékos 2002/4. számában megjelent látélet mondatait, ismét sarkallni kezdett valami, hogy megpróbálkozzak egy „*szellemes és igaz játék*” létrehozásával.

„Ötkarikás játék” és „színpadi példázat”

„...Továbbra is gond van a színházi csoportok produkcióinak művészi színvonalával, a színházi látásmóddal. Az előadások 90%-a szószínház, vagyis felmondják a gyerekek a betanult szöveget, nincsenek akciók a színpadon, nincsenek néma jelenetek, nincs feszültség. A darabok többnyire epikus művek adaptációi, melyekhez a játékosoknak gyakran 'belülről' nincs közük. Érdektelen számukra a téma, csak maga a szereplés öröm. Nem jelenik meg az előadásokban a ma élő gyerekek gondja, nincs társadalomkritika, afféle békés képet kapunk csupán. A többség sajnos ilyen! A gyermekelőadásokban is van időnként fontos mondanivaló, de ez bizony ritka.” – szöveg 2002-ben a diagnózis. Szinte provokált ez a hiány-leltár! Jó értelemben. Beletörődés helyett – ismét – keresgélésre készítetett. Találtam is valamit. A hiány-leltár ellenpólusát. Az egyik szokásos, őszi, Marczibányi téri szakmai hétvége kiegészítő programja volt a Perényi Balázs rendezte,

középiskolások által játszott János vitéz. Pár napig nem tértem magamhoz. Tessék! Bezsebeltem egy ösztönző etalont, lehet újra négyesbe kapcsolni a műhelymunkában. A gimnazisták tobzódásokban is egynemű, a szellemes praktikummal kialakított színpadi játéktér által megtámogatott játékatól, a magas szintű humorral átszőtt, intenzív színpadi jelenléte megvalósító diákgesamtkunstwerk-től egyszerűen leesett az állam.

Egy szerkesztett műsorokon edzett Lajtorja Csoport *A kiválasztott*-tal még megjárta velem Debrecent – máig érdekel, végül is milyen ön- és Petőfi-képet vittek magukkal nyolcadik után –, a KisLajtorja már nyújtózkodott Csipkerózsika-álmából, én pedig – úgy tűnik – megtaláltam az érvényes „mesét” Fazekas Mihály sokak által sokféleképpen játszott történetében. Olyannyira megtaláltam, hogy – minden vitatható elemével együtt – a Gyermekszínházok példatára III. részének egyik előadása lett. A videokazetta bevezetőszövegének utolsó mondatát idézem: „*Reméljük, hogy a három előadás felvétele ösztönző lesz a gyermekszínházban valami mást akaró alkotóknak. Ösztönző és nem minta. (sic!)*”

Szerencsémre, a látott János vitéz próbafolyamatot megfűszerező ösztönzés lett, és nem görcsöket szülő minta. Részint ennek az impulzusnak, részint egy töprengős, vizionáló, nagyon sokszor az ösztönökre, intuícióra hagyatkozó munkamódnak a hozadéka az utolsó két darab: a példatárban látható *Lúdas Matyi* („*ötakarikás játék*”) 2004-ben, és – immár egy új Lajtorja Csoporttal – *A fülemile* („*színpadi példázat*”) 2005-ben. Mint említettem, a tervek szerint ez utóbbi is archiválva lesz.

Pusztán azért hivatkozom a meglévő és a tervezett felvételekre, mert a legszuggesztívebben megírt műhelynapló sem helyettesítheti magát az előadást, és talán konkrétan érzékelhető az alább – zárásul – leírt néhány műhelygond(olat) is, ha látjuk-halljuk az adott 20-25 percnyi anyagot.

Több szobrásznak is tulajdonítják az *alkotási folyamat* titkára adott frappáns magyarázatot: adva van egy kő- vagy fatömb, csak le kell fejteni róla a fölösleget és ott a kész mű. Ha létezik olyan, hogy rendezői önfejlődés, akkor talán esetemben ez lehetne: a *fölösleghez* való viszony, egy lassú *dramaturgiai tisztulás*.

E tisztulásnak alapja – lehet – a „*mit akarok?*” tisztázása, folytatása pedig a *koncentrálttság* és az *önmérséklet*. Koncentrálttság a hittel és több síkon végiggondolt *alapkérdés* (ha úgy tetszik: fókusz) tudatos és folyamatos szem előtt tartásában, önmérséklet az elterelő, gyakran öngólszerű, esetleg az éppen érvényesen megszülető dramaturgiai pillanatot kioltó *ötletek, poénok* dolgában.

A *Lúdas Matyiban* a Döbrögi által megtestesülő elvont hatalmi státusz és az annak kiszolgáltatottak viszonyát akartam vizsgálni, a keretjáték által hangsúlyozva a probléma örök – tehát mai – emberi jellegét, az analógia felbőszítő mindennapisággal megtapasztalható erejét. Év elején egy komplex drámafoglalkozáson maguk a játszóknak találták meg a *keretjáték* jelzésszerű *situációit*! A próbafolyamat elején jutalomjátékszerű lubickolást, parttalan ötletrohamokat hirdettem meg a színpadi megformálást illetően. Bár a nárcisztikus poénkavalkád kétes szintjétől szerencsére messze jártunk, a vadhajtásokat nyesegető önfegyelem dolgában volt még (van még!) mit tanulnunk. S minekutána egy-egy tanév, pihentető nyári szünet közben sok ötletnek jutok az eszébe, néha nincs könnyű dolgom, bár hangsúlyozom, e *dramaturgiai tudatosság-gazdaságosság-arányérzék*et tartom az évek egyik legfontosabb leckéjének.

A *fülemilében* nem a népies jelmezekben korrekten illusztrálható egyívű mesemondás érdekelt, hanem egy kis „freudalatti” utazás. A szokásos év/évad eleji terveim, *kínálataim* közül a saját viszonyrendszerükkel, mindennapi emberi játszmáikkal „böktek rá” legújabb csoportom tagjai Arany János klasszikusára. Hiszen itt játszódnak előttem a birtoklási ösztön, a féltékenység, a sikervágy ősi meghatározottságából eredő bornírt kis történetek! A hülyeségen marakodók – lásd: a kié a fütty? irracionalitását –, a habzó szájjal önérvényesítő Péterek-Pálok mi magunk vagyunk. Piros vagy fekete pólóban – de ugyanazon hübrisz hordozójaként. A közös játékba hívó ugrálókötél színpadra vitelével, a játékot versenyhelyezetté változtató „legügyesebbnek” feliratú alma begurításával én adom a kezdő és irányadó impulzusokat a *cselekményhez*. A bírói ítélet

után, az üressé lett színpadon, enyém a végszó, az ironikus társaslélektani *kommentár*. A végszó-ra egy összevarrt fekete-piros pólóban jövök be. Úgy gondolom ez a *jelzés* is a kommentár része. Hogy színész vagyok-e abban a pillanatban, vagy pedagógus – ez meg az értelmezés része. Az Arany János-i szövegből adódó rálátás és ironikus többlet – szerintem – a felnőtté.

A csoportos *játszom-narrálom-játszom formában*, a szövegből eredeztethetően elemelt és arra visszautaló *helyzetekben* pl. vasárnapi istentisztelet; lábteniszeccs B-közép összecsapással) – úgy érzem – *örömteli biztonságban* érezték magukat a játszó, figyelmüket sem terhelte meg annyi elem, mint a Lúdas Matyiban.

Visszatekintve és összegezve majdnem azt mondhatom, hogy a gyerekszínházi játszásban azoknak a problémáknak a lehetséges megoldási kísérletei érdekelnek leginkább, amelyeket az idézett Drámajátékos-látólelet fölvet. Továbbra is izgat a történetmesélés hogyanja, s izgat, hogy közben történet és csoport is akarja egymást. Izgat az elbeszélte-leírt szó metamorfózisa, ahogy pl. egy csángó népmese bekezdéseiből a színpadi érzékiség nyelvén létrejön egy új világ. Izgat persze az egészen újszerű is, csak még „*nem tudom, hogy mire várok, de ha meglátom, felismerem*” (Európa Kiadó).

Egyelőre marad a jó öreg epika. Lábunk a következő lajtorjafokon. Szeptemberben elindulunk, hogy a mindenféle pláza- és plazmasárkányoktól visszaszerezzük a meséinket. A műhelynapló következő oldala egy csángó mesefüzérről szól majd...



Tíz királyfi és a kiskondás

Kómíves Zoltán

Szín: erdei tisztás

VARJÚ Mit látsz Matyi?

SZAJKÓ (*Kintről, egyébként az előadás során egyszer sem jelenik meg, csak a hangja hallható. Szavanként hosszan elnyújtva*) Egy naaagy...!

ÖKÖRSZEM Jaja! Ne!

SZAJKÓ Egy nagy semmit!

VARJÚ Az már valami! Gömbölyű és hömbölgő?

SZAJKÓ Nem.

VARJÚ Karikós és görög?

SZAJKÓ Nem!

VARJÚ Hát akkor mit csinál?

SZAJKÓ Megmondom, ha ideér!

ÖKÖRSZEM (*reszketve, egy ismert gyerek dalocska dallamára*) Csak a vadász ne jöjjön, csak a vadász ne jöjjön!

VARJÚ Ne citerázz, ne dudorássz, Hétrövid Ökröcském, egyet se félj, míg engem látsz!

ÖKÖRSZEM Igen, úgy lesz, Dolmi bácsi.

A balkáni gerle érkezik

GERLE Jó napot kívánok, tessék mondani, ez itt a Balkán?

VARJÚ Nem, kedves. Ez itt a Lázár Ervin-erdő, se nem négyszögletes, se nem kerek.

GERLE Akkor milyen?

VARJÚ Ilyen is, meg olyan is. Általában erdő. Semleges. Kegyedben kit tisztelhetünk?

GERLE Ó, de modortalan vagyok! Gerle vagyok, Balkáni gerle.

VARJÚ Szármait csőrözöm, akkor talán mi is bemutatkoznánk. Ott fenn a lombok közt ő a szemünk, a Szajkó, másként Mátyás madár, de nekünk csak Matyi.

GERLE Nem látom.

VARJÚ Ez természetes, szármait csőrözöm, ő az őrszem, ezért álcázza magát és olyan ügyesen csinálja, hogy már mi sem látjuk.

GERLE Soha?

VARJÚ Soha. Mi több, ő sem látja önmagát. Egyszer kereste a tükörképét a patak vizében, de nem találta.

GERLE Borzalmas.

VARJÚ Kiskegyed úgy gondolkodik, mint a felnőttek. Azt hiszik, hogy mindig látszani kell. Ha nem is látszik valami, attól még létezik, de ez már filozófia. De folytatva a bemutatkozást. Én nemes, nemzetes, paszományos, négyszáz éves család sarja, a dolmányos varjú vagyok. Az egyszerűség kedvéért csak Dolmi bácsi.

ÖKÖRSZEM (*súgva a gerléhez*) Egy szavát se tesszen hinni, a nagyapja vetési varjú volt vidéken, egy kukoricatáblán, az apja meg vendéglátóipari szakmunkás, azaz pincér egy negyedosztályú büfében.

VARJÚ Mit sugdolódzol, Kisbarom?

ÖKÖRSZEM (*önérvetesen*) Engem be se mutattál!